

ชาวนาไทย

ในยุคที่การค้าข้าว มีความรุ่งเรือง

ชาวนาไทยได้รับการยกย่องว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ซึ่งคำกล่าวนี้มีมาแต่โบราณกาล ทั้งนี้ เพื่อยกย่องความสำคัญของชาวนาในฐานะที่เป็นผู้ผลิตอาหารหลักให้กับคนในชาติ และยังรวมถึงการเป็นพู่याยค่าทางข้าวหรือกำาให้กับข้าหลวงเทศนาเพื่อเป็นค่าภาคหลวงในการใช้ที่ดินให้กับฝ่ายพระคลัง² ทั้งในสมัยอยุธยาและในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระที่ดินในสมัยนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ ที่ได้ทรงอนุญาตให้ราษฎรเข้าไปบุกเบิกทำมาหากินและอยู่อาศัย

หลังจากที่ประเทศไทยได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ ปี 2398³ ซึ่งอยู่ในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เพื่อเปิดประตูการค้าระหว่างประเทศสยามในสมัยนั้นกับประเทศอังกฤษ และสนธิสัญญาฉบับดังกล่าวยังได้เป็นต้นแบบของสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันกับชาติตะวันตกอีกหลายประเทศ ผลของการทำสนธิสัญญาได้ทำให้สิทธิในการที่ชาติตะวันตกจะซื้อสินค้าจากสยามสามารถติดต่อจัดทำได้กับเอกชนทั่วไป และในขณะที่นั้นก็เป็นการทอนอำนาจการผูกขาดของฝ่ายพระคลังในสมัยนั้นต่อกิจกรรมการค้าลงไป

ในอดีต การผลิตข้าวของโลกและของเอเชียไม่เพียงพอกับความต้องการ ทั้งนี้เพราะการผลิตข้าวทำได้เพียงปีละครั้ง ประเทศที่มีพลเมืองมากและมีที่ดินต่อประชากรจำนวนน้อย จะผลิตได้ไม่เพียงพอที่จะใช้เลี้ยง

การทำงานยุคสมัยก่อน

1. นักวิชาการอาวุโส สถาบันคลังสมองของชาติ และผู้ประสานงานโครงการ “การเฝ้ามองนโยบายเกษตรไทย” ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
2. กระทรวงเกษตราธิการ (2525) วัฒนธรรมการด้านการเกษตรกรุงรัตนโกสินทร์ พิมพ์ที่ทั้งกรุงส่วนเจ้าที่คิดค่าพาหนะกรุงเทพฯ
3. การทำสนธิสัญญาเบาริงเกิดขึ้นในสมัยต้นรัชกาลที่ 4 ของไทย

การขุดคลองเพื่อทำการเกษตร

ประชากรภายในประเทศจึงต้องการนำเข้าไปทดแทนความต้องการที่ขาดไป ประเทศไทยนั้นมีความได้เปรียบกว่าประเทศอื่นๆ เนื่องจากเรามีประชากรในอดีตจำนวนน้อยและมีที่ดินต่อประชากรในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง เจมส์ ซี อินแกรม ได้อธิบายว่าในปี 2538 ประเทศไทยมีประชากรเพียง 5 ล้านคน⁴ การผลิตข้าวของไทยในยุคนั้นจึงมีมากเกินไปแก่ความต้องการในประเทศ

การทำการค้าภายใต้สนธิสัญญาเบาริง ได้ส่งผลอย่างสำคัญต่อการส่งออกสินค้าข้าวและการขยายตัวของตลาดการค้าข้าวของไทยในตลาดต่างประเทศ ข้าวได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของไทยตั้งแต่นั้นมา พร้อมกับการสร้างรายได้ให้กับประเทศและชาวไทยเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่า มูลค่าส่งออกข้าวได้เพิ่มขึ้นจาก 1.87 ล้านบาท⁵ เฉลี่ยในช่วงปี 2413-2417 มาเป็น 15.22 ล้านบาท เฉลี่ยในช่วงปี 2453-57 และเพิ่มขึ้นเป็น 25.37 ล้านบาท เฉลี่ยในช่วงปี 2473-77⁶ ในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวได้ขยายตัวจาก 11.5 ล้านไร่เฉลี่ยในช่วงปี 2453-57 มาเป็น 20.1 ล้านไร่เฉลี่ยในช่วงปี 2473-77

การขยายตัวของการส่งออกข้าวในอดีต

4. J. C. Ingram (1955) Economic Change in Thailand Since 1850, Stanford University Press
 5. ข้าวเปลือก 1 หนามีน้ำหนักเท่ากับ 60 ก.ก.
 6. J. C. Ingram (1955) อ้างแล้ว

ความรุ่งเรืองของการค้าข้าวและสินค้าข้าว ทำให้เกิดการขยายตัวของการขุดคลองเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ต่างๆ ในภาคกลางเข้าด้วยกันกับแม่น้ำสายหลักที่มีอยู่เดิม โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 และต่อเนื่องมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เช่น ในด้านทิศตะวันตกของกรุงเทพฯ ได้มีการขุดคลองดำเนินสะดวกเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง คลองภาษีเจริญที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีน รวมถึงคลองทวีวัฒนาและคลองพระพิบูล สำหรับในฝั่งตะวันออกของกรุงเทพฯ ได้มีการขุดคลองพระโสมง์ที่เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับคลองด่านและมิคลองประเวศบุรีรมย์ที่เชื่อมคลองพระโสมง์กับแม่น้ำบางปะกง คลองรังสิตที่เชื่อมต่อยาวแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำนครนายก และแม่น้ำป่าสักเข้าด้วยกัน เป็นต้น

ความสำคัญของข้าวและชาวนาในยุคนี้ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ในคราวที่จ้าง นายเฮ โสมัน วันเดอร์ ไฮเด (Mr J. Homan Van der Heide) วิศวกรชลประทานชาวฮอลันดา มาดำเนินงานชลประทานประเทศไทย และทรงแต่งตั้งให้ นายเฮ โสมัน เข้ารับราชการ เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2445 พร้อมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง ชมรมคลองป หรือกรมชลประทานในปัจจุบัน และทรงแต่งตั้งนาย เฮ โสมัน เป็นเจ้ากรมคลองคนแรก เพื่อบำบัดน้ำที่ดูแลรักษาบำรุงคลองต่างๆ⁷ ไม่ให้ตื้นเขินให้วางแผนกิจการชลประทานขนาดใหญ่ในบริเวณทุ่งราบภาคกลาง เพื่อสนับสนุนให้เกิดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวและเพิ่มผลผลิตให้กับชาวนา พร้อม

กับให้ นายเฮ โสมัน จัดทำแผนงานการชลประทานโครงการเจ้าพระยาใหญ่ เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวและลดความผันแปรของผลผลิตเนื่องจากดินฟ้าอากาศในแต่ละปี แต่แผนงานที่นายเฮ โสมัน ได้นำเสนอต่อฝ่ายสยามในขณะนั้น ไม่ได้นำไปใช้ในทางปฏิบัติ เนื่องจากต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก

การลงทุนขุดคลองในสมัยนั้นแม้จะต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก แต่ด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อประชาชนผู้รั้ง จึงได้ทรงโปรดให้ใช้เงินจากฝ่ายพระคลังของพระมหากษัตริย์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเงินได้จากภาษีอากรการต่างๆ และรวมถึงการส่งออกข้าว มาลงทุนไปขุดคลองต่างๆ เป็นสำคัญ ยกเว้นคลองรังสิตที่ได้ให้สัมปทานกับบริษัทขุดคลองและธนาคารสยามจำกัดให้เป็นผู้ดำเนินการ⁸ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าวและการรองรับกับการขยายตัวของ การส่งออกข้าว ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของไทยในขณะนั้น

นอกจากการขยายตัวของ การพัฒนาปรับปรุงแหล่งน้ำและเส้นทางคมนาคมเพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรได้เข้าถึงแหล่งเพาะปลูกใหญ่ๆ ได้โดยสะดวกแล้ว ในยุคนั้นได้ส่งเสริมอาชีพการทอผ้าและการทำเกษตรกรรมอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการจัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวจากมณฑลต่างๆ ในประเทศไทยในมาจนการจัดแสดงและนิทรรศการทางการเกษตรและการค้าครั้งที่หนึ่งที่วังสระปทุม⁹ พร้อมกับการแถลงรางวัลแก่ผู้ชนะเลิศพันธุ์ข้าวประเภทต่างๆ การคัดเลือกนักเรียนทุนเพื่อไปศึกษาทางด้านข้าวและ การเกษตรกรรม รวมถึงการมีพระราชดำริให้มีการจัดตั้งนาทดลองขึ้น เรียกชื่อว่า “นาทดลองคลองรังสิต” ซึ่งได้มีการจัดตั้งเปิดทำการขึ้นในปี 2459

8. บริษัทผู้ได้รับอนุญาตจะได้รับผลตอบแทนในรูปของกรรมสิทธิ์ที่ดินตามแนวของฝั่งคลองที่ขุดกว้างฝั่งละ 40 เส้น

9. J.C. Barnett (1911) Report of the First Annual Exhibition of Agriculture and Commerce held in Bangkok, April 1910, printed by The Bangkok Daily Mail

ขนาดลงดังกล่าวถือว่าเป็นสถานีทดลองข้าวแห่งแรกของประเทศ¹⁰ โดยมีพระยาโศภการ เป็นหัวหน้าคนแรก¹¹ ทั้งนี้เพื่อจัดให้มีการคัดเลือกพันธุ์และการปรับปรุงพันธุ์ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการปลูกข้าวของชาวไทย ซึ่งต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมการข้าวในปี 2496

การที่ตลาดมีความต้องการข้าวมาก การแข่งขันในราคามีผลทำให้ผลผลิตข้าวของเกษตรกรขายได้ราคาดี ชาวนาส่วนใหญ่ในสมัยนั้นมีรายได้จากการผลิตข้าว เกิดมีความต้องการที่ดินที่ใกล้ฝั่งคลองเพื่อการเพาะปลูกมากขึ้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเห็นความสำคัญของการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชาวนาและประชาชนผู้รกร จึงได้ทรงโปรดให้มีการปรับปรุงระบบการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินจากเดิมที่ที่ดินทุกแห่งเป็นของพระมหากษัตริย์และการถือศักดินาของผู้ครองนคร มาสู่ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของเอกชน ทั้งนี้ได้มีประกาศออกโฉนดที่ดิน ร.ศ. 120 (พ.ศ.2444) และนำไปสู่การตราพระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) และจากการให้กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินของเอกชนดังกล่าว ทำให้ผู้ที่มีที่ดินจำนวนน้อยก็จัดซื้อหาที่ดิน

เพิ่มขึ้น ส่วนผู้เช่าก็สามารถเก็บออมเงินสามารถซื้อที่ดินมาเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองเพื่อความอยู่ดีกินดี

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความรุ่งเรืองของการสำราญได้การเปิดตลาด การสร้างความตระหนักให้ชาวนาได้มีความรู้ความเข้าใจในบริบทของการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการบริหารจัดการในโครงสร้างการผลิต การสร้างกำลังน้ำวิจัย รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรที่ดิน เพื่อสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้กับชาวนาเป็นกลไกที่สำคัญ ที่ไม่อาจจะละเลยได้หากจะสร้างความผาสุกให้กับชาวนาไทย

10. ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น สถานีทดลองข้าววังสิต สังกัดกรมการข้าวในปี พ.ศ.2496

11. ท่านได้รับทุนเล่าเรียนหลวงจนแรกทีไปศึกษาวิชาการเกษตรที่โรงเรียน รีมกวิทยาลัยออร์เนด ประเทศสหรัฐอเมริกา